

LENKIJOS BIBLIOTEKŲ RANKRAŠTŲŲ DARBO BRUOŽAI

STASYS SKRODENIS

Beveik visos stambesnės Lenkijos Liaudies Respublikos bibliotekos turi rankraštytus, kurie funkcionuoja kaip savarankiški specialūs padaliniai (Nacionalinė biblioteka Varšuvoje, Poznanės universiteto biblioteka) ar kartu su retais spaudiniais bei kartografija (Torunės miesto viešoji M. Koperniko, Poznanės miesto viešoji E. Račinskio bibliotekos ir kt.). Rankraščiai, reti spaudiniai ir kartografija (seni atlasai, žemėlapiai) yra kiekvienos bibliotekos pasididžiavimo, jos mokslinio darbo objektas, su kuriuo paprastai daugiausia dirba tik mokslininkai.

Sis turtas buvo kaupiamas nuo seno, tačiau Didysis Tėvynės karas sunaikino daug vertybių — rankraščių, knygų, ir visa, kas nebuvo paskelbta, užfiksuota spausdintuose kataloguose, negrįžtamai dingo iš mokslininkų akiračio, tuo pačiu buvo padaryta didžiulė žala Lenkijos ir pasaulinei kultūrai. Todėl dabar bibliotekos vėl energingai renka, tvarko ir kruopščiai saugo senus ir naujus rankraščius, lyg norėdamos iš dalies kompensuoti anuos praradimus ir sukaupti naujos medžiagos ateities kartoms.

Kadangi apie mūsų respublikos bibliotekų rankraštytųjų darbų spaudoje beveik nerašoma (turima galvoje straipsniai rankraštytųjų organizacijos, komp-

lėtavimo, medžiagos tvarkymo klausimais), norisi bent trumpai apžvelgti ne-tolimų mūsų kaimynų — lenkų patirtį šiame darbo bare*. Jų darbo profilis kai kur skiriasi, tačiau nemažai yra pamokančių dalykų, apie kuriuos vertėtų pakalbėti ir Tarybų Lietuvos stambųjų bibliotekų rankraštytųjų ir Archyvų valdybos prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos darbuotojams ir bendromis jėgomis imtis kai ką įgyvendinti, tobulinant rankraščių tvarkymą bei informacijos sistemą. Čia bus paliesti keli svarbiausi klausimai: rankraštytųjų komplektavimo profilis ir šaltiniai, rankraščių tvarkymas, katalogų leidimas bei kiti informacijos būdai, mikrofilmavimas, konservavimas bei restauravimas.

I. Rankraštytovo vieta bibliotekoje. Pagal nusistovėjusią Lenkijos bibliotekų struktūrą rankraštytai priklauso prie specialiųjų kolekcijų (zbiory specjalne). Į šią grupę įeina dar senieji spaudiniai ir inkunabulai, kartografija, muzikalijos ir grafika. Be to, kai kuriose bibliotekose yra ekslibrisų rinkiniai bei pastaruoju metu kaupiami mikrofilmai¹.

Visa ši medžiaga tvarkoma savais principais, o jos paskirtis — mokslinė.

Toks bibliotekos fondų grupavimas susiklostė istoriškai. Jau XIX a. vidury beveik visose Lenkijos bibliotekose buvo

* Medžiaga rinkta mokslinėje komandiruotėje 1972 m. birželio 24—liepos 8 d. Varšuvos, Torunės, Poznanės bibliotekose, taip pat naudotasi specialia lenkų spauda šiais klausimais.

¹ Taip pat žr. „Encyklopedia wiedzy o księżce“ (Wrocław-Warszawa-Kraków, 1971) skyrelį „Zbiory specjalne“, skilt. 2607—2608.

specialios kolekcijos, kuriose kaupėsi rankraščiai, inkunabulai ar reti ir vertingi spaudiniai². Vėliau, Paryžiaus Nacionalinės bibliotekos ir Britų muziejaus pavyzdžiu, ištisai imta rinkti kartografija, dar vėliau — ikonografija. Tokiu būdu susiklosčiusi struktūra išliko ligi šių dienų, tik žymiai išsišakojusi ir ištobulėjusi.

2. Rankraštnų profilio klausimai. Lenkų enciklopedijos „Encyklopedia wiedzy o książce“ (1971) rubrikoje „Rankraštis“ taip nusakomas skirtumas tarp archyvinių ir bibliotekinių rankraščių pagal jų pobūdį ir paskirtį: „Archyvai, kaip viešos ir valstybės administracijos organų įstaigos, pašauktos teisinei visuomenės santykių dokumentacijai, kaupia daugiausia grupinio tipo rankraščius: įstaigų aktus ir institucijų, asociacijų, taip pat asmenų ir grupių, turinčių apibrėžtą politinę ar ūkinę valdžią raštus, tuo tarpu bibliotekos — rankraščius, atsiradusius kaip individualios kūrybos ir vienėtų veiklos rezultata“³.

Sis rankraščių suskirstymas „pagal jų pobūdį ir paskirtį“ ir sudaro Lenkijos bibliotekų rankraštnų komplektavimo profilio pagrindą. Tai labai svarbus dalykas, kuris lemia sėkmingą bibliotekų ir valstybinių archyvų bendradarbiavimą ir teikia plačias perspektyvas mokslotiriamajam darbui.

Jei žvilgtersime praeitin, tai pamatysime, jog beveik ligi pat XIX a. pabaigos ir archyvai, ir bibliotekos komplektavo įvairią medžiagą. Nesiskyrė ir tvarkymas. Tačiau XX a. pradžioje tie

dalykai atkreipė archyvistų dėmesį pirmiausia dėl to, kad į archyvus ėmė plūsti įstaigų ir organizacijų vienoda medžiaga, kurios tvarkymui reikėjo ieškoti naujų būdų. Imta ieškoti išeities tiek dėl rankraščių kaupimo, tiek ir dėl jų tvarkymo archyvuose ir bibliotekose. Lenkijoje 1928 m. (o taip pat ir Vakarų Europoje) imta diskutuoti, kokie rankraščiai priklauso archyvams, o kokie bibliotekoms⁴.

Pokario metais, 1951 m. kovo 29 d. priėmus dekretą apie Lenkijos valstybinius archyvus, imta iš naujo spręsti tą klausimą spaudoje. Kaip rodo tuo metu pasirodę P. Bankovskio ir A. Stebelskio straipsniai, ta linija ne taip lengvai išvedama, kaip kad ji išvesta jau cituotoje enciklopedijos ištraukoje. Pripažįstant, kad archyvams priklauso valstybinių įstaigų, organizacijų ir panaši medžiaga, o bibliotekoms — vieno žmogaus sukurti veikalai, t. y. „tikslingas žmogaus darbo rezultatas“⁵ (rankraštinės knygos, moksliniai darbai, grožinė literatūra, literatūrinė-mėninė produkcija, kaip autografa ir veikalų kopijos, nesulaukusios spausdinimo⁶), vis dėlto dar negalima tiksliai atriboti vienų nuo kitų. P. Bankovskis pripažįsta, kad tai tik orientacinė linija, nes „išvedimas tikslios demarkacinės linijos šiuo atveju praktiškai negalimas“⁷. Pabrėžiama ir tai, kad archyvai mechaniškai neišskaido, pavyzdžiui, rašytojo rankraščių į archyvinę ir bibliotekinę dalį⁸. Iš kitos pusės, toks ribų nustatymas anaipol nereiškė rankraštnų lik-

² Mincer W., Podlaszewska K. Zbiory specjalne jako warsztat pracy naukowej.— Zeszyty naukowe UMK w Toruniu. Nauki Hum. Spol. 29, Nauka o książce V, 1968, s. 9.

³ Encyklopedia wiedzy o książce. Wrocław-Warszawa-Kraków, 1971, skilt. 2075.

⁴ Bankowski P. Archiwalia i biblioteczne zbiory rękopiśmienne.— „Archeion“, t. XIX—XX, 1951, s. 217.

⁵ Stebelski A. Rękopis archiwalny i biblioteczny.— „Archeion“, t. XIX—XX, 1951, s. 233—234.

⁶ Bankowski P. Archiwalia..., s. 222.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat, p. 223.

vidavimo⁹, o tik tikslesnę darbo organizaciją ir kryptį.

Su tuo susijęs ir pats rankraščių tvarkymo pobūdis archyvuose ir bibliotekose. Pastaroji problema taip pat buvo sprendžiama tuo metu, ir bibliotekos susilaukė motyvuotų nuostatų (žr. toliau).

Tokios buvo teorinės prielaidos. O kaip visa tai vyksta praktikoje?

Susipažinus tik su kelių Lenkijos bibliotekų rankraštynais, o su kitų kolekcijomis tik iš spausdintų katalogų, aiškiai matyti, jog P. Bankovskis buvo teisus, sakydamas, kad negalima išvesti „tikslios demarkacinės linijos“ tarp vieno ir kito rankraščių tipo. Ji ir nebuvo išvesta, o tik susitarta, jog ateityje komplektavimas remsis tomis normomis. Senoji medžiaga nedaug tebuvo paliesta. Pvz., kad ir Lenkijos Nacionalinės bibliotekos rankraštyno fondai, turintieji istorinį ir istorinį-literatūrinį pobūdį¹⁰, apima daug platesnę rankraščių sferą pagal turinį ir pobūdį, negu numatyta. Radvilų, Potockių, Fredrų, Sembekų ir kt. rankraščiai, redakcijų („Biblioteka Warszawska“, „Biesiada Literacka“, „Chimery“, „Ruch Literacki“ ir kt.) ir redaktorių archyvai bei kita medžiaga turi ne vien bibliotekinio rankraščio pobūdį, tačiau jie saugomi bibliotekoje. Lenkijos Mokslių akademijos Kurniko bibliotekoje saugoma daug XVI—XVIII a. seimų dienoraščių, Zygmanto III-jo laikų karų su Svedija ir Turkija aktai, Stepono Batoro valdymo aktai, Lenkijos karalių XVI—XVIII a. korespondencija, Lietuvos Statutas ir daug kitų istorinių rankraščių. Tokio tipo medžiagos yra ir Poznanės Miesto viešojoje E. Račynskio ir A. Mickevičiaus v. universiteto Centrinėje bibliotekose¹¹. Torunės miesto vie-

šojoje M. Koperniko bibliotekoje taip pat yra daug istorinės medžiagos. Žodžiu, faktinė fondų struktūra, ypač kalbant apie seniau įgytąją medžiagą, yra įvairi, jokių būdu netelpanti į bibliotekinio rankraščio sąvoką, taikomą literatūroje. Net ir pastaruoju metu įsigyjama medžiaga (tai, pvz., rodo Lenkijos Nacionalinės bibliotekos aksesinis katalogas) dažnai priklauso abiem rankraščių tipams: archyviniam ir bibliotekiniam. Tos griežtos ribos nesistengiama, tikriausiai, nutiesti dar ir dėl to, kad Valsybiniai archyvai ir taip nepajėgia susidoroti su plūstančia nauja įstaigų ir organizacijų medžiaga. O bibliotekos, turėdamos mažiau rankraščių, lengviau pajėgia juos sutvarkyti ir greičiau pateikia į mokslinę apyvartą.

Kalbant apie rankraščių komplektavimo profilį, būtina pabrėžti, jog patys rankraštynai šiek tiek reguliuoja jį. Jei, sakysim, Nacionalinė biblioteka komplektuoja visą Lenkiją liečiančią (ypač literatūrinio pobūdžio) medžiagą, tai Poznanės, Torunės bibliotekos pirmoje eilėje įsigyja tuos rankraščius, kurie susiję su Didžiąja Lenkija, t. y. šiaurės-vakarų kraštu. Tokiu būdu rankraštynuose yra susiformavęs ir vadinamasis kraštotyrisinis momentas.

3. Komplektavimo šaltiniai. Rankraščių komplektavimo šaltiniai gana įvairūs ir daugmaž panašūs, kaip ir pas mus. Seniau medžiaga kaupėsi paveldint atskiras kolekcijas, gaunant dovanai ar perkant. Tie patys šaltiniai tebėra ir dabar, tačiau daugiausia perkama. Tiesa, kai kurios bibliotekos dar praktikoje ir kitus būdus. Pvz., Poznanės universiteto Centrinė A. Mickevičiaus biblioteka dalyvauja organizuojant kon-

⁹ Ten pat, p. 222.

¹⁰ Zr. Biblioteka Narodowa. Informator dla czytelników. Wyd. 2-ie. Warszawa, 1964, s. 64—69.

¹¹ Apie Poznanės bibliotekų rankraštynų fondus žr.: Materiały komisji koordynacyjnej bibliotek Wielkopolskich. Informator o zbiorach rękopiśmiennych bibliotek Poznańskich. Wrocław, 1960.

kursus okupacijos laikų ir 1918 m. karo atsiminimams parašyti. Po konkurso medžiaga patenka į rankraštiną. Kadangi tuos konkursus organizuoja tai sociologai, tai istorikai, tai ekonomistai, tad ir medžiaga suplaukia įvairi, nevienalytė.

Medžiagą perkant, ją vertina komisija, kurios žodis dėl kainos yra lemiamas.

4. Tvarkymas ir katalogų leidimas. Zilberas U (Ouy) sakė, kad tyrinėtojas-istorikas bibliotekose ieško trijų dalykų: bibliografijų, dokumentų ir tyrinėjimo įrankių, tokių kaip gerai sutvarkyti katalogai, inventoriai ir spaudinių bei rankraščių aprašai¹². Tą dalyką lenku bibliotekininkai puikiai suprato: gerai tvarkomas dokumentų inventoriūs — tai galimybė dirbti mokslo-tiriamąjį darbą. Dar 1936 m. IV-jame Lenkijos bibliotekininkų suvažiavime buvo raginama leisti ne tik atskirų bibliotekų rankraščių katalogus, bet ir dalykinius¹³. Tačiau tam, kad būtų suvienodintas katalogų leidimas, reikėjo suvienodinti rankraščių tvarkymo sistemą visose bibliotekose.

Pokario metais, atstatant sugriautą liaudies ūkį, susirūpinta ir archyvais: 1951 m. kovo 29 d. dekretu apie Lenkijos valstybinius archyvus buvo keltas ir informacijos klausimas. Ryšium su tuo Lenkijos kultūros ir meno ministerija ėmėsi organizacinių priemonių rankraščių bibliotekų rankraštyuose tvarkymo suvienodinimui ir apskritai to darbo papsartinimui. Po plataus specialistų paruošto projekto svarstymo 1954 m. buvo priimtas rankraščių tvarkymo Lenkijos bibliotekose įstatymas ir parengti pavyz-

diniai nuostatai, išėję atskira knyga 1955 m. („Wytyczne opracowania rękopisów w bibliotekach Polskich“). Tais nuostatais ir dabar tebesiremia visos bibliotekos.

Rankraščių tvarkymas — tai rankraštinųjų vienetų išskyrimas iš medžiagos rinkinių ir kataloginių sąrašų parengimas. Čia ir yra pagrindinis skirtumas nuo mūsų bibliotekų rankraštyų darbo, kuriuose medžiaga tvarkoma pagal suprastintus archyvų principus: pirmiausia sudaromi fondai ar kolekcijos, o po to skirstoma vienetai ir toliau tvarkoma panašiais principais.

Rankraštinį vienetą sudaro vienas ar grupė rankraščių, susietų kokiais nors principais (chronologija, tematika ir t. t.). Tokiu atveju rankštinis vienetas gali būti labai didelis, pvz., laišakai vienam adresatui, nors jų būtų visas šimtas (tuomet vienetas dar skirstomas į tomus), vienos tematikos dokumentinė medžiaga ir panašiai. Toks vienetas ir sudaro atskirą kataloginę poziciją, o signatūra eina iš eilės. Į kataloginį aprašą įeina signatūra, bendras rankraščio pavadinimas, turinio sąrašas, bibliografinis ir vidinis aprašymas (kalba, kilmė, ryšys su originalu, medžiaga, iluminacija, filigramos, formatas; tomų, lapų skaičius, raštas, įrišimas), o taip pat bibliografinės žinios apie viso teksto ar jo dalies publikacijas. Tai ir buvo smulkiai išdėstyta pavyzdiniuose rankraščių tvarkymo nuostatuose¹⁴.

Gautoji medžiaga kataloguojama ir apskritai tvarkoma labai sparčiai, kad mokslininkai kuo greičiau galėtų ja naudotis. Pabrėžtina, kad tais pačiais metais nupirktus rankraščius mokslininkai

¹² Mincer W., Podlaszewska K. Zbiory specjalne jako warsztat pracy naukowej.— Zeszyty naukowe UMK w Toruniu. Nauki Hum. Spol. 29, Nauka o książce V, s. 21.

¹³ Buczek K. Zbiory rękopisów polskich bibliotek naukowych.— Kn.: IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie. Referaty. Warszawa, 1936, s. 82.

¹⁴ Tas pats pakartota kn. „Encyklopedia wiedzy o książce“ (Wrocław-Warszawa-Kraków, 1971) prie rubrikų „Zbiory specjalne“ (skilt. 2608), „Jednosta katalogowa“ (skilt. 1068), „Katalog rękopisów“ (skilt. 1134—1136).

jau gali gauti į rankas. Antai Nacionalinėje bibliotekoje tokiai medžiagai yra specialus (vadinamas akcesnysis) katalogas, kuriame kortelės sudėtos rankraštinių vienetų eilės tvarka. Patys rankraščiai yra sutvarkomi tik pirminiu būdu: išskirtas vienetas, duotas laikinas šifras, lapai sunumeruoti ir suantspauduoti.

Galutiniai sutvarkytos medžiagos katalogai neįdelsiant rengiami spaudai ir leidžiami knygomis. Tai labai paspartina informaciją, jos ribos išsiplėčia. Žinios apie rankraštinius šaltinius pasiekia ne tik visos Lenkijos, bet ir užsienio bibliotekas bei atskirus mokslininkus. Iš svarbesnių katalogų paminėtina: „Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej“, T. I—VIII (1929—1971), I—III tomų medžiaga žuvo karo metu, „Katalog rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich“, t. I—III (1881—1898) bei jo tęsinys „Inwentarz“, t. I—III (1949—1966), „Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Warszawie“, (1877—1881), toliau tęsiamas kaip „Inwentarz“ (1938, 1962, 1963), Lenkijos MA bibliotekos Krokuvoje „Katalog rękopisów“ (1962, 1965, 1967, 1969), „Katalog rękopisów średniowiecznych Biblioteki Kórnickiej“ (1963) ir daug kitų mažesnių katalogų, apimančių atskiras kolekcijas ir fondus.

Nors rankraščių katalogus rengia ir leidžia įvairios bibliotekos, tačiau jų parengimo principai pokario metais yra daugmaž tie patys — pagrįsti tipinių rankraščių tvarkymo taisyklių („Wytyczne opracowania rękopisów...“) reikalavimais.

5. **Kiti informacijos šaltiniai.** Katalogų išleidimu nesibaigia Lenkijos bibliotekų rankraštyną darbas. Spaudoje dažnai kalbama apie informacijos tobulinimą, o praktikoje bandoma daug ką įgyvendinti.

Vienas iš tokių svarbių ir vertų dėmesio dalykų — lenkų literatūrų rankraščių, esančių Lenkijos bibliotekose ir kitose

įstaigose, suvestinio katalogo sudarymas Nacionalinėje bibliotekoje. Tai nepaprastai didelis darbas, labai taupęs mokslininkų laiką.

Kiekvienoje bibliotekoje rankraščių skyriai turi savo parankinį fondą (jei dėl vietos stokos kartu yra reti spaudiniai ir kartografija, to fondo apimtis didesnė) skaitykloje. Jame yra enciklopedijos, žodynai ir, žinoma, rankraščių katalogai, vadovai po rankraštytus ir archyvus, rankraščių publikacijos ir kita literatūra, liečianti archyvus ir rankraštytus. Iš tų šaltinių skaitytojas nesunkiai gali sužinoti, kur dar ir kokia medžiaga yra jį dominančių klausimų ne tik Lenkijoje, bet ir už jos ribų.

Visos mokslinės Lenkijos bibliotekos leidžia savo mokslo darbus (didesnės net atskiromis serijomis), kuriuose daug vietos skiriama ir informacijai apie rankraščius (aprašymai, kolekcijų ar fondų katalogai, teminės apžvalgos ir pan.) bei publikacijoms. Apskritai reikia pabrėžti, kad mokslo-tiriamasis darbas bibliotekose dirbamos intensyviai ir kvalifikuotai, sudaromas galimybės mokslinei darbuotojų kvalifikacijai kelti.

6. **Mikrofilmapavimas.** 1949 m. Nacionalinėje bibliotekoje buvo įkurtas Mikrofilmapavimo punktas, kuris šiuo metu užima vadovaujantį vaidmenį mikrofilmapavimo srityje: sudaro vertingiausių bibliotekinių objektų (rankraščių, senųjų spaudinių, periodikos, muzikalijų) mikrofilmų fondą, leidžia mikrofilmų katalogus („Katalog Mikrofilmów“, 15 tomu, 1951 — tęsiamas), koordinuoja visą šią darbą. Šiuo metu jau padaryta apie 70 tūkst. rankraščių mikrofilmų iš savo ir kitų bibliotekų, o taip pat ir bažnytinių archyvų. Penkmečio (1971—1975 m.) plane numatoma numikrofilmuoti ir sukataloguoti 5000 rankraščių, 4000 tomų periodikos, 2500 senųjų spaudinių ir 1000 muzikalijų, o taip pat išleisti šešis mikrofilmų katalogus: a) Nacionalinės bibliotekos rankraščiai; b) Lenkijos MA

bibliotekos Krokuvoje rankraščiai; c) Poznanės Mokslo bičiulių draugijos ir Viešosios, Lenkijos MA Kurniko bibliotekos rankraščiai; d-e) Senieji spaudiniai; f) Muzikalijos¹⁵.

7. Konservavimas ir restauravimas. Rankraščių ir retų spaudinių restauravimas — vienas iš svarbiausių unikalios medžiagos apsaugos ir išlaikymo ateities kartoms darbų. Per karą daug rankraščių nukentėjo, o ir dabar jų įsigyjama apgadintų, įvairių mikroorganizmų naikinamų. Skaitytojams tokios medžiagos nepaduosi, nes ji dar labiau nukentės ir gali bematant suirti. Tokie rankraščiai pirmiausia dedami į vakuumo kamerą mikrobu sunaikinimui, o paslui restauruojami.

Tačiau Lenkijos bibliotekų rankraštynei kol kas dar neturi didelių rankraščių restauravimui galimybių, nes nė vienoje bibliotekoje nėra specialios laboratorijos, galinčios prailginti unikalios medžiagos amžių. Centralizuotai taip pat šis klausimas dar neišspręstas, o atskirai kiekvienoje bibliotekoje paprastai dirba po vieną kitą restauratorių, kuris įvairiomis priemonėmis pagal išgales pasidarbuoja ir su rankraščiais. Svarbiausias dėmesys čia atitenka knygų restauravimui.

Vienintelę visoje Lenkijoje specialią rankraščių konservavimo laboratoriją, įkurtą 1948 m., turi Centrinis senųjų aktų archyvas Varšuvoje (Archiwum Głównie Akt Dawnych). Laboratorijai vadovauja dr. Maryna Husarska, jau virš dvidešimties metų dirbanti šį sunkų, bet reikalingą darbą. Iš pradžių tai buvo Mikrobiologinė-cheminė dirbtuvė, o vėliau virto Centrine archyvalijų konservacijos laboratorija prie minėto archyvo. Ji aprūpinta naujausia technika,

kvalifikuotais kadrais. Pagrindinis darbuotojų uždavinys be mokslo-tiriamuoju darbu pagal sutartį su Vyriausioju pramoninės chemijos institutu yra archyvinių ir bibliotekinių objektų konservacija, o taip pat kadrų ruošimas, konservavimo darbų prižiūrėjimas kituose archyvuose bei kuriose-ne-kuriose bibliotekose, konsultacijos, seminarai ir t. t.¹⁰ Žodžiu, laboratorija šiuo metu yra praktinis ir metodinis archyvinės medžiagos konservavimo centras Lenkijoje.

Laboratorijos praktinių darbų baras labai platus: nuo paprasčiausios dezinfekcijos vakuumo kameroje ligi sudėtingiausių popieriaus, odos, pergamento, vaško antspaudų konservavimo darbų, naudojantis tiek kitų specialistų pasiekimais šioje srityje, tiek ir pačių sukurtais metodais. Visi tie dalykai išsamiai išdėstyti M. Husarskos ir J. Sadurskos knygoje „Archyvinės ir bibliotekinės medžiagos konservavimas“ („Konserwacja zbiorów archywalnych i bibliotecznych“, Warszawa, 1968) bei šių ir kitų bendradarbių darbuose, paskelbtuose Lenkijos ir užsienio spaudoje. Tą jų darbo patyrimą reikėtų plačiau aptarti mūsų respublikos spaudoje ir bibliotekų bei valstybinių archyvų rankraščių ir knygų restauratorių pasitarime ir, kas galima, taikyti praktikoje. Reikia pridurti, kad Laboratorijos bendradarbiai daug kur naudojami tarybinių mokslininkų sukurtais popieriaus ir kitų medžiagų konservavimo metodais, palaiko artimus ryšius su Viešąja M. E. Saltykovo-Sčedrino vardo biblioteka Leningrade ir V. I. Lenino vardo biblioteka Maskvoje, keičiasi darbo patyrimu. Matyt, ir mūsų respublikoje reikėtų pagalvoti apie šio tipo kadrų ruošimą ir jų

¹⁵ Projekt planu pracy biblioteki Narodowej na lata 1971—1975. Warszawa, 1971, s. 17—18 (rotapr.).

¹⁶ Husarska M., Sadurska J. Konserwacja zbiorów archywalnych i bibliotecznych. Warszawa, 1968, s. 16.

kvalifikacijos kėlimą, tame tarpe, gal būt, stažuojantis ir šioje Laboratorijoje.

Kaip jau buvo minėta, Laboratorijoje dirba chemikai, biologai. Toks kadru parinkimas ir rengimas vyksta kryptingai ir apgalvotai, nes popierius, pergamentas ir kitos medžiagos, kurias tenka restauruoti ir konservuoti, reikalauja nemažai paruošiamųjų darbų, kuriuos atlikti gali tik šios srities specialistai. M. Husarska tvirtai laikosi nuomonės, kad rankraščiai gali būti konservuojami tik moksliskai ištyrus popieriaus cheminę sudėtį, pritaikius individualius konservavimo metodus, atitinkamai parinkus vaistų cheminę sudėtį¹⁷. O senas popierius yra labai jautrus daiktas! Gali jo struktūrą pakeisti net mikrofilmavimas (lempų šiluma), šviesa, ekspanavimas parodose ir t. t. Todėl, M. Husarskos manymu, dailės institutuose ruošiami restauratoriai tam darbui netinka: jie nesugeba nei preciziškai nustatyti popieriaus cheminės sudėties, nei parinkti, o kartais ir specialiai paruošti reikalingus chemikalus. O netinkamas konservavimas visam laikui sugadins dokumentą ar spaudinį.

Laboratorijos, atskirų Lenkijos bibliotekose dirbančių rankraštinės ir spausdintos medžiagos restauratorių bei institucijų iniciatyva įvyko daug konferencijų, skirtų šiems klausimams. Antai 1953 m. Varšuvos universitete įvyko tokia konferencija tema „Sveikatos, augalų ir paminklų apsauga“, 1956 m. Lenkijos Mokslų Akademijos iniciatyva Gdanske konferencija apie archyvų ir

bibliotekų fondų apsaugą. 1957 m. konferencijoje Varšuvoje buvo keliami daug svarbių organizacinių klausimų¹⁸.

Lenkijos Kultūros ir meno ministerija dėl tos priežasties gavo didelę dotaciją, ir buvo pavesta vienai bibliotekai įkurti Centrinę popierinių paminklų konservacijos laboratoriją. Tačiau dėl iniciatyvos stokos tokia laboratorija nebuvo įkurta, ir bibliotekų fondų konservacijos problema tebėlieka aktuali¹⁹.

Nežiūrint to, nuoseklus kadru ruošimas, mokslo-tiriamąjo darbo plėtimas Centrinės archyvalių konservavimo laboratorijos prie Centrinio senųjų aktų archyvo bazėje padės sėkmingai išspręsti ir bibliotekų rankraštyuose esančios medžiagos bei retų spaudinių konservavimo klausimus. Kaip rodo spauda, bibliotekų fondų konservavimo aktualumas vis didėja, o žymus to darbo specialistas Poznanės A. Mickevičiaus v. universiteto bibliotekoje dr. Stanislavas Kubiakas jį laiko viena sudėtinių mokslinės bibliotekininkystės dalių²⁰. Be to, jis netgi siūlo šalims — Ekonominės savitarpio pagalbos narėms — bendradarbiauti šioje srityje: leisti mokslo darbus, keistis informacija ir darbo patyrimu, ruošti kadrus, keistis įrengimais, popieriumi ir introligatorine medžiaga²¹. Tos mintys vertos dėmesio ir, matyt, susilauks atgarsio.

Išvados. Lenkijos bibliotekų rankraštytynų darbas yra labai platus, gerai organizuotas ir aukšto mokslinio lygio. Glaudūs bibliotekų kontaktai su Lenkijos Vyriausiąja valstybinių archyvų val-

¹⁷ Apie tai žr. taip pat: *Husarska M. Problemy nowoczesnej konserwacji zbiorów archiwalnych, bibliotecznych i specjalnych (Gabinety rycin).— Zeszyty naukowe UMK w Toruniu. Nauki humanist. społeczne, 29. Nauka o książce V. 1968, s. 25.*

¹⁸ Žr. *Husarska M., Sadurska S. Konserwacja...*, s. 13—14; *Husarska M. Problemy nowoczesnej konserwacji...*, s. 44.

¹⁹ *Husarska M. Problemy nowoczesnej konserwacji...*, s. 44.

²⁰ *Kubiak S. Stan, potrzeby i metody konserwacji i renowacji zbiorów bibliotecznych z punktu widzenia bibliotekarskiego.— Zeszyty naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Biblioteka, zesz. 9, Poznań, 1970, s. 27.*

²¹ Ten pat, p. 27—28.

dyba ir pačiais archyvais suteikia gali-
mybes bendrai spręsti reikšmingas
archyvistikos problemas.

Nors dabartinių Lenkijos mokslinių
bibliotekų rankraščių fondai yra vidutini-
nio dydžio (daugiausia apie 13 tūkst.
vienetų), tačiau mokslo-tiriamąjo darbo
apimtis gana plati. Pagrindinis dėmesys
skiriamas rankraštinei medžiagai išsau-
gojimui ir informacijos apie ją suda-

rymui. Gerai teikiama informacija pa-
lengvina tyrinėtojų darbą, taupo jų
darbo laiką.

Mūsų respublikos bibliotekininkams,
dirbantiems su rankraščiais, yra ko pa-
simokyti iš savo kaimynų, juoba kad ir
ryšiai tarp bibliotekų yra geri, o ir pati
medžiaga, daugeliu atvejų susisiejanti
su Tarybų Lietuvos istorija ir kultūra,
skatina puoselėti tuos ryšius.

ЧЕРТЫ РАБОТЫ РУКОПИСНЫХ ОТДЕЛОВ БИБЛИОТЕК ПОЛЬШИ

С. СКРОДЯНИС

Резюме

Почти во всех крупных библиотеках Поль-
ской Народной Республики существуют отде-
лы рукописей, в которых накоплены сокрови-
ща как польской, так и мировой культуры.
В библиотеках рукописи принадлежат к
специальным коллекциям, которые обрабаты-
ваются по своим принципам, а их назначе-
ние — научное. Польские библиотеки и гос-
архивы предприняли некоторые попытки по
профилизации комплектования рукописей: все
материалы институций, учреждений хранятся
в государственных архивах, а материалы лич-
ного происхождения — в библиотеках. Но
точной границы нет, и возможны довольно
большие отклонения, особенно среди древних
рукописей.

Архивисты библиотек много внимания об-

ращают на обработку материалов (инвентаризацию, каталогизацию) и издание каталогов.
Это ускоряет информацию, расширяет ее гра-
ницы. Кроме того, почти все библиотеки из-
дают свои научные труды. Усиленными тем-
пами ведется микрофильмирование рукописей,
которым занимается Пункт Микрофильмиро-
вания в Национальной библиотеке в Варшаве.

Консервация и реставрация уникальных
материалов ведется по сугубо научным прин-
ципам. Особенно это подчеркнуто в работе
Лаборатории по консервированию рукописей
при Центральном Архиве Древних Актов, ко-
торой руководит др. Марина Гусарска. По
вопросам реставрирования, консервирования
и сохранения бумажных изделий состоялось
несколько научных конференций.

THE GENERAL OUTLINE OF THE WORK WITH MANUSCRIPTS IN POLISH LIBRARIES

S. SKRODENIS

Summary

Almost in all the large libraries of Polish
People's Republic there are departments of manu-
scripts, in which treasures of culture of Poland
and all over the world have been accumulated.
The manuscripts belong to special collections

which are worked up by their own principles and
they fully answer the scientific purpose in the
libraries.

Polish libraries and the State Archives made
an attempt in the type of manuscripts acquisi-

tion: all the material of state institutions and establishments have custody of records in the State Archives. The material of personal origin is kept in the libraries. There seems to be no precise limit and rather large deviation is possible particularly among ancient manuscripts.

Archivists of the libraries pay great attention to processing,—making inventory and catalogues. All this speeds up the information and broadens its boundaries.

Almost all the libraries publish scientific works. The microfilming of manuscripts is being done with heightened speed. The Station

of Microfilms in Warsaw's National library is engaged in this work.

Conservation and restoration of the unique material has been done on particularly scientific principles. The scientific principle has been emphasized by the work of the Laboratory of manuscripts conservation in the Central Archive of Ancient statements under the leadership of Dr Marina Husarska.

Several scientific conferences on problems of restoration, conservation and preservation of paperware were held.